

Sociální vyloučení v komunitách

Kurz Pokročilá komunitní práce

KSP FF UK

2013 / 2014

PhDr. Jaroslava Šťastná, Ph.D.

Sociální vyloučení - definice

„Jde o komplexně podmíněnou **nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti**, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťující vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt“, které jsou v dané společnosti uznávaným standardem.“ (Matoušek,2003: 217).

Definice - EU

„Proces (případně stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny, či celá lokální společenství (komunity) **omezuje v přístupu ke zdrojům**, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém a politickém životě společnosti“

https://www.google.cz/search?hl=cs&site=img&tbm=isch&source=hp&biw=897&bih=501&q=soci%C3%A1ln%C4%9B+vylou%C4%8Den%C3%A9+lokality+ostrava&oq=soci%C3%A1ln%C4%9B+vylou%C4%8Den%C3%A9+lokality&gs_l=img.1.2.0i2415.3055.12378.0.20650.27.11.0.16.16.0.201.852.0j3j2.5.0...0...1ac.1.29.img..6.21.1343.hg4Moj4vn60

Sociálně vyloučené skupiny

- **osoby se zdravotním postižením a duševním onemocněním**
- **problémové(nefunkční) rodiny**
- **mladí dospělí po střední škole**
- **etnické menšiny a osoby z jiného sociokulturního prostředí**
- **imigranti a azylanti**
- **osoby bez přístřeší**
- **osoby opouštějící zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a osoby opouštějící výkon trestu odnětí svobody**
- **oběti trestné činnosti, oběti domácího násilí, oběti obchodu s lidmi, osoby komerčně zneužívané**
- **osoby pečující o osobu blízkou**
- **ženy s malými dětmi**
- **muži v obdobné situaci jako ženy a matky samoživitelky**
- **matky samoživitelky**
- **osoby dlouhodobě vyčleněné z trhu práce**
- **senioři**
- **osoby pod hranicí chudoby**

-

Pocit, že člověk nemá ve společnosti místo, je zdrojem nízkého sebevědomí a chronického stresu (Matoušek, 2003).

Vyloučené komunity - znevýhodněné oblasti -- excluded communities

Jde o *geografickou oblast* (městskou i venkovskou), která se **vyznačuje kombinací** vysokého podílu *nezaměstnaných* osob nebo jinak *znevýhodněných osob, nízkého příjmu obyvatel, nižší vzdělanosti* obyvatel, chybějící nebo *nedostatečné či špatně dostupné infrastruktury* služeb (sociálních, vzdělávacích, zdravotních, dopravních, obchodních), *nedostatku kapitálu* (ekonomického, kulturního, sociálního), *někdy lokalita trpí vážně narušeným ekosystémem* a komunita *negeneruje udržitelné vize vlastního rozvoje*.

Dle Analýzy Gabala jsou sociálně vyloučené lokality rozdělené na

- **Relativně malá venkovská vyloučená lokalita – maximálně 50 sociálně vyloučených obyvatel v obci o maximálním počtu 5000 obyvatel**
- **Relativně velká venkovská vyl.lokalita – více než 50 sociálně vyloučených obyvatel v obci o maximálním počtu 5000 obyvatel**
- **Relativně malá městská vyl. lokalita – maximálně 100 sociálně vyloučených obyvatel ve městě s 5000 až 50 000 obyvatel**
- **Relativně velká městská vyl. lokalita – více než 100 sociálně vyloučených obyvatel ve městě s 5000 až 50 000 obyvatel**
- **Relativně malá velkoměstská vyl.lokalita - maximálně 150 sociálně vyloučených obyvatel ve městě nad 50 000 obyvatel**
- **Relativně velká velkoměstská vyl. lokalita – více než 150 sociálně vyloučených obyvatel ve městě nad 50 000 obyvatel**

(dobrovolná) exkluze na vrcholu společnosti

- Týká se nepočetné skupiny extrémně bohatých lidí, mající svůj exkluzivní soukromý svět vzniklý v tržním systému od 80. let 20. století (Giddens, 2004) . Dopady tohoto typu exkluze na většinovou společnost, včetně dopadů do komunit, jsou však podobně ničivé jako existence sociální exkluze na dně společnosti (Reich, 2003), zapříčiňují extrémní sociální polarizaci a ohrožují některé rysy demokracie (Bauman, 1999).

Mezi příčinami sociálního vyloučení jsou (při hodnocení jedince):

- nízký příjem
- • závislost na sociálních dávkách
- • nízké vzdělání
- • nedostatečné sociální dovednosti
- • dlouhodobá nebo opakovaná
nezaměstnanost
- • špatné bytové podmínky
- • špatné duševní i tělesné zdraví
- • závislosti
- • nefunkčnost rodiny
- • chybějící zdravotní a sociální pojištění

Dimenze sociálního vyloučení

materiální - ekonomická

sociální

psychická

prostorová

politická

symbolická

Sociální kapitál a komunity

Souhrn vazeb a vztahů, které osoby, organizace nebo komunita (místní společenství) využívají pro naplňování svých záměrů (ekonomických, sociálních, kulturních a jiných). Tyto vztahy zároveň přinášejí do života osob, organizací a komunit významné prvky jako jsou pocity a projevy sounáležitosti, solidarity, zájmu o ostatní lidi i věci veřejné, začleňování lidí „na okraji“.

Sociální začleňování v obci

Jak poznáme, že v obci začíná problém sociálního vyloučení?

Projevy sociálního vyloučení

- Zvyšování nezaměstnanosti
- Nízká kvalifikace a vzdělání některých skupin
- Zvyšující se počet drobných trestných činů, zejména krádeží
- Migrace
- Zhoršování atmosféry ve městě

-

- Nárůst počtu sociálně vyloučených lokalit
- Nárůst podstandardních ubytovacích kapacit, tzv. ubytoven
- Viditelné projevy bezdomovectví a žebroty
- V médiích se objevují články o problémech spojených se soc. vyloučením, kriminalitě

Méně viditelné projevy sociálního vyloučení

- Prohlubující se zadlužování, včetně domácností nižší střední třídy a nižší třídy
- Nárůst příjemců dávek hmotné nouze
- Zvyšující se počty lidí pracujících nelegálně
- Zhoršující se ekonomická a sociální situace nejchudších v obci
- Hazard, lichva, drogy v obci
- Zvyšující se případy řešení v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- Indikace terénními sociálními pracovníky
- Apatie, ztráta motivace lidí zlepšovat životní situaci svojí a obce

Jak je to závažný problém?

- Redukce na problém Rómů
- Výraz „nepřizpůsobivý občan“ (kolektivní identita, hanby, stigmatizace – trestná činnost, nezačlenitelnost)
- Rozpad sociální soudržnosti ve městě
- Vytlačování chudých na „okraje“

-

- Ztráta identifikace obyvatel s veřejnými prostory
- Statičnost pohledu (vs. dynamický pohled, procesuální, dobře plánovaný sled kroků – zahrnutí mnoha stakeholderů)
- Represe versus prevence
- Negativní dopady a veřejné rozpočty obce

Trendy přispívající k sociálnímu vyloučení / začleňování

- 1. Humanizace pohledu** na některé skupiny obyvatelstva (s fyzickým a mentálním postižením, v určité životní situaci – např. po odchodu z nápravných zařízení, rodiče na mateřské dovolené atd.). Výsledek: snahy o jejich praktické a aktivní zařazení do společnosti a na pracovní trhy, deinstitucionalizace státních sociálních zařízení, komunitní péče.

-

2. Proměny pohledu na potenciál „ sociálně marginalizovaných skupin“ (senioři hendikepovaní, lidé v různých zařízeních.....)

Výsledek: projekty zaměřené na zařazení do společnosti a na pracovní trhy

3. Demografické změny

stárnutí obyvatelstva: rostoucí délka života, z 80 let u žen v roce 2005 na 86 v roce 2050, vyšší podíl osob starších 60 let na celkové populaci z 22 % (rok 2005) na 36% v roce 2050. Během této doby by mělo dojít ke ztrojnásobení počtu lidí starších 80 let ze současných 4% na 11% . V ČR je v současné době více 350 000 osob ve věku nad 80 let.

4. Migrace – multikulturalita – multietnicita

Výsledek: vznik sociálních skupin
s některými integračními problémy.
Jazykové a kulturní bariéry. V ČR žije
v roce 2011 cca 450 tisíc cizinců (ČSÚ), tj.
4, 5 % všech obyvatel.

5. Proměny sociální stratifikace

viz. Keller, J. Tři sociální světy . SLON, 2010

Rozvírání sociálních nůžek.

Kdo jsou „deklasovaní“.

Kdo jsou „ohrožení“.

6. Proměny práce jako zdroje sociálního a ekonomického statutu

- Nezaměstnanost – strukturální a dlouhodobá
- Jobless economic growth
- Přesun výroby do Asie
- Prekarizace práce (nárůst neplnohodnotného zaměstnání – na dobu určitou, DPP, DPČ)

Jak na sociální začleňování v obci

Agentura pro sociální začleňování)

www.socialni-zaclenovani.cz

Jak na sociální začleňování v obci

1. Identifikace problému. Situační analýza

- shromáždění výzkumů a šetření v daném území
- shromáždění socio-demografických dat o vyloučené komunitě (skupině): zaměstnání, dávky, bydlení, vzdělávání, rodina....
- Zmapování potenciálu místních organizací, jejich aktivit , výběr partnerů pro řešení

2. **Checklist opatření** (kontrolní seznam)

Rychlý přehled o tom, která opatření jsou již v lokalitě používána, a která naopak chybějí

3. Stručná anketa

Cílem je zjistit postoje sociálně vyloučených i širší veřejnosti k tomu, co pocítují v obci jako závažný problém

4. Zajištění spolupráce a koordinace v obci

Systémoví stakeholderi:

- **zástupce vedení obce**
- **relevantní odbory**
- **školy**
- **ÚP**
- **policie?**
- **příspěvkové organizace**
- **relevantní NNO**
- **probační a mediační služba**
- **zaměstnavatelé**
- **vlastníci bytového fondu**
- **zástupci sociálně vyloučených**
- **zástupci veřejnosti**

LOKÁLNÍ PARTNERSTVÍ

plán pro sociální začleňování v obci

<http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-pro-lokalitu-kolin>

Plán sociálního začleňování.

- Lokální partnerství (viz. případová studie Kolín)
- Místní stakeholders (zainteresovaní na řešení problému)

Sociální kapitál

Souhrn vztahů, kterými může společenství disponovat.

SOCIÁLNÍ SÍTĚ.

**Přístup ke zdrojům a využívání zdrojů, které jsou
zakotvené (embedded) v sociálních sítích**

Co rozumíme pod pojmem zdroj?

Může nahradit tržní mechanismy.

Znaky sociálního kapitálu v komunitě

- Důvěra.
- Reciprocita.
- Zodpovědnost k místu.
- Solidarita napříč různými sociálními skupinami.
- Zájem o věci veřejné.
- Tolerance.
- Členství ve spolcích.
- Sociální kapitál svazující (bonding),
- **Sociální kapitál přemost'ující (bridging) !!!!!**

**Úkolem sociální práce je sociální
kapitál v komunitách POSILOVAT**

Přehled možností sociálního začlenění v komunitách, komunitní integrace

Možnosti komunitní integrace

- 1) Prostřednictvím nástrojů vyplývajících z legislativy ČR (zákon O sociálních službách, práce v rodinách, sociální dávky.....)

Možnosti komunitní integrace

- 2) Respekt a důvěra (sociální kapitál) – posilování přemost'ujícího sociálního kapitálu (bridging social capital)
- 3) Kulturní a volnočasové komunitní aktivity (sociální komunitní integrace)
- 4) Komunitní vzdělávání

Možnosti komunitní integrace

5) Participace na věcech veřejných, účast ve veřejných politikách

participativní plánování,

akční plánování,

komunitní plánování sociálních služeb,

právo občanů na informace,

připomínkování veřejných politik

Možnosti komunitní integrace

- 6) Architektura, urbanismus – posilující prvky komunikace
- 7) Kvalita a charakter veřejných prostranství – otevřenost, bezpečí
- 8) Prostorová – sociální de-segregace
- 9) Dostupnost, přístupnost (doprava, vzdálenosti, bezbariérovost)

Možnosti komunitní integrace

10) Posilování kapacity místních institucí
(školy, služby, poštovní pobočky)

11) Podpora lokální - komunitní hospodářské
činnosti, včetně podpora zaměstnávání